

Marie Björkman

**Handlingsplan för
socialnämndens arbete med
våld i nära relationer samt barn
som bevittnat våld**

Antagen av socialnämnden XXXXXX

INLEDNING

Relationsvåld är ett allvarligt samhällsproblem som förekommer i alla samhällsklasser och i alla åldersgrupper. Det är inte några särskilda personer som drabbas och det går inte att i förväg se vilka som är förövare. Våldet kan omfatta alla former av fysiskt, psykiskt, ekonomiskt eller sexuellt våld.

När det gäller mäns våld mot kvinnor, kan det varken förklaras eller hanteras på samma sätt som annan våldsbrottslighet. Problemet måste angripas på bred front. Detta har gjorts i regeringens kvinnofridsproposition med en samtidig satsning på lagstiftning och gemensamma krav på statliga myndigheter om förebyggande insatser, åtgärder och samverkan.

Under de senaste årtiondena har frågan om relationsvåld i allmänhet och mäns våld mot kvinnor i synnerhet fått allt större uppmärksamhet, även internationellt. FN antog en deklaration om avskaffande av våld mot kvinnor 1998. I Sverige har regering och riksdag sedan i slutet av 90-talet bland annat beslutat om

- Nationell handlingsplan för våld i nära relationer (1998)
- Lag om grov kvinnofridskränkning (1998)
- Kvinnofridsreformen (1998)
- Ny lagstiftning mot sexualbrott (2005)
- Skärpning av socialtjänstlagens bestämmelser om socialnämndens skyldigheter när någon har utsatts för brott
- Handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer (2008)
- Nationellt handlingsprogram för omhändertagande av offer för sexualbrott (2011)

Ny handlingsplan i Täby

Kommunfullmäktige i Täby beslutade år 2003 om en handlingsplan mot kvinnovåld. Sedan dess har organisationen förändrats, andra frågor har kommit i fokus och planen har med tiden blivit inaktuell.

Under vintern 2011 har en arbetsgrupp bestående av representanter från social omsorgs samtliga verksamheter (individ- och familjeomsorg, äldreomsorg och omsorger om personer med funktionshinder) utarbetats en ny handlingsplan.

Den nya handlingsplan utgår ifrån den problematik som finns när män utövar våld mot kvinnor och/eller när barn har bevittnat våld. Men partnervåld kan se ut på annat sätt. Det förekommer våld i samkönade relationer: man slår man och kvinna slår kvinna. Förövaren kan också vara en kvinna och offret en man. Planen omfattar därför alla typer av relationsvåld oavsett vilket kön och ålder förövare och offer har.

Planen har utformats med utgångspunkt i Socialstyrelsens allmänna råd ”Socialnämndens arbete med våldsutsatta kvinnor samt barn som bevittnat våld” samt utifrån ett myndighetsperspektiv, d.v.s. ”vad” socialtjänsten generellt ska göra. ”Hur” blir däremot en fråga för respektive verksamhet att arbeta vidare med.

SOCIALNÄMNDENS MÅLSÄTTNING

Socialnämndens handlingsplan anlägger ett brett perspektiv och målsättningen för socialnämndens insatser är att förebygga våld samt att med en helhetssyn tillgodose våldsutsatta kvinnors, mäns och barns behov av stöd och hjälp.

I målsättningen ingår också att bereda våldsutövare möjlighet till behandling samt ge kontinuerlig kompetensutveckling till personal. Särskild hänsyn ska tas till speciellt sårbara grupper.

Socialnämndens förhållningssätt ska präglas av en positiv syn på människans möjligheter till förändring och utveckling.

Övergripande målsättning

Socialnämndens arbete ska inriktas på att

- förebygga våld i nära relationer
- de som söker hjälp får ett professionellt bemötande
- utveckla samverkan internt och externt

Handlingsplanen belyser följande områden:

- våld i nära relationer
- när barn har bevittnat våld
- våldsutövande män
- särskilt sårbara grupper
- handlingsplanens genomförande
- kompetensutveckling
- samverkan
- information
- hantering av skyddade personuppgifter
- uppföljning, utvärdering och analys

SOCIALTJÄNSTLAGEN

Socialnämndens ansvar styrs framför allt av bestämmelserna i socialtjänstlagen (2001:453), SoL. Kommunen har det yttersta ansvaret för att de som vistas i kommunen får det stöd och den hjälp de behöver. Det stöd som socialnämnden erbjuder ska vara av god kvalitet.

Socialnämnden har ett särskilt ansvar för att erbjuda stöd och hjälp till den som har utsatts för ett brott. Hit räknas även barn som bevittnat våld. Detta ansvar formuleras i 5 kapitlet 11 § SoL på följande sätt:

Socialnämnden ska verka för att den som utsatts för brott och dennes anhöriga får stöd och hjälp. Socialnämnden ska härvid beakta att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp i hemmet kan vara i behov av stöd och hjälp för att förändra sin situation.

Socialnämnden ska också särskilt beakta att barn som bevittnat våld eller andra övergrepp av eller mot närstående vuxna är offer för brott och kan vara i behov av stöd och hjälp.

Som ett stöd och en vägledning för socialnämndens arbete har Socialstyrelsen utformat ett allmänt råd, SOSFS 2009:22 (S).

OM VÅLD I NÄRA RELATIONER

Med våld i nära relationer menas våld utövat av personer som har en nära relation till den som utsatts för övergreppet. Det kan vara en person som den utsatte har förtroende för eller är beroende av. En närstående kan vara en partner eller före detta partner liksom en förövare av så kallat hedersrelaterat våld.

Relationsvåld handlar främst om mäns våld mot kvinnor, även om det också förekommer i samkönade relationer. För att kunna förstå denna komplexa problematik behövs ett helhetsperspektiv där psykologiska, sociala och strukturellas teorier kombineras.

Makt- och kontrollperspektivet är en utgångspunkt. Våldet ses som ett sätt för mannen att få makt och kontroll över kvinnan. Även om många män upplever att de är utan kontroll eller styrda av känslostormar när de slår är deras beteende inte oavsiktligt. Beteendet kan bli automatiskt.

Våld i en relation skiljer sig väsentligt från andra våldsbrott. Paret är bundna av varandra känslomässigt och har oftast gemensamt boende och eko-

nomi, delad livshistoria och dessutom oftast gemensamma barn och gemensam vän – och släktkrets. Brottsoffrets utsatthet förstärks ytterligare genom att våldet oftast sker i det egna hemmet och kan upprepas utan att omgivningen ser vad som sker.

Varför finner sig kvinnor i att bli misshandlade och våldtagna av den man som egentligen ska älska henne? Varför tar hon inte barnen och lämnar honom? I Sverige har Eva Lundgrens modell om *normaliseringsprocessen* vunnit gehör. Normaliseringsprocessen beskriver hur både mannen och kvinnan rättfärdigar och normaliserar våldet. Ju längre tid misshandeln pågår desto starkare blir normaliseringen. Kvinnan internaliserar mannens förklaringar till våldet och tar på sig skulden för detta.

Våldet kan handla om hot, fysiskt våld (t.ex. sparkar, slag, användande av vapen), sexuellt våld, psykiskt våld (t.ex. isolering, förlöjligande), materiellt våld (inredning och ägodelar förstörs) eller ekonomiskt våld (kontroll av ekonomi och pengar, underteckna papper).

I alla typer av ärenden som rör en våldsutsatt kvinna bör socialnämnden, med anledning av våldet, bl.a. utreda

- vilket behov kvinnan har av stöd och hjälp akut
- våldets karaktär och omfattning
- risken för att kvinnan kommer att utsättas för ytterligare våld
- hur kvinnans nätverk ser ut
- vilket behov kvinnan har på kort och lång sikt
- om något barn har bevittnat våldet

Det är också viktigt att hjälpa kvinnan att få skadorna dokumenterade.

Handlingsplan

Den som utsätts för relationsvåld ska få ett snabbt och respektfullt bemötande, hjälp till akut skydd samt professionellt stöd och hjälp för att förändra sin situation.

Utifrån denna handlingsplan ska varje myndighetsenhet inom socialnämndens ansvarsområde utarbeta rutiner som vägledning i ärenden som rör relationsvåld. Rutinerna ska belysa både akuta och långsiktiga insatser.

NÄR BARN HAR BEVITTNAT VÅLD I EN NÄRA RELATION

I en familj där det förekommer våld blir hemmet, som ska vara en trygg och säker plats för barnet att bo och vistas i, den plats där rädsla och ångest råder. Ett barn i en familj där hot och våld när som helst kan förekomma lever i ett förhöjt spänningstillstånd som innebär att hela tiden vara på sin vakt, att iakttä och att anpassa sig.

Barnet är beroende av sina föräldrars omsorg och att bli vittnet till våld i hemmet gör situationen skamfylld och traumatiserande för barnet. Att som barn leva i en relation där det förekommer våld kan likställas med psykisk misshandel och kan påverka barnets fortsatta utveckling negativt.

I socialtjänstlagens mening inrymmer begreppet närstående vuxna som barnet har en nära och förtroendefull relation till, alltså inte bara föräldrar. Bedömning av vem som är närstående måste göras utifrån familje- och levnadsförhållanden i det enskilda fallet. Våldet kan vara riktat mot en annan vuxen men också mot andra barn.

Ur ett barnperspektiv är det angeläget att alla myndigheter aktivt arbetar för att upptäcka relationer där våld förekommer. Det är först när barnen är synliggjorda som de i ett tidigt skede kan erbjudas olika hjälpinsatser.

Om ett barn som bevittnat våld är i behov av stöd och hjälp med anledning av våldet, akut eller på lång sikt, bör socialnämnden bl.a. kunna erbjuda barnet

- råd och stöd
- och behandlingsinsatser
- förmedling av kontakt med frivilligorganisationer och andra aktörer

Vidare bör även barnets föräldrar och andra närstående kunna erbjudas råd och stöd utifrån barnets behov.

Handlingsplan

Barn som lever med eller har bevittnat våld i en nära relation ska uppmärksammas och ges stöd.

OM VÅLDSUTÖVANDE MÄN

Problematiken kring mäns våldsutövande är ett relativt outforskat område. I den forskning som finns framställs ett stort kontrollbehov som ett gemensamt drag hos de misshandlande männen.

Det finns dock ingen generell beskrivning som passar in på den som misshandlar. Vissa har missbruksproblem och ekonomiska och/eller sociala svårigheter, andra kommer från socialt accepterade och ekonomiskt stabila förhållanden.

För att minska risken att misshandlande män återfaller, är det viktigt att erbjuda någon form av insats. Erfarenheter från olika mansjourer visar att en man med våldsproblem måste inse att han är ensam ansvarig för sina handlingar. Utan denna insikt blir det svårt att lära sig hantera relationer till andra utan att ta till våld.

Den som misshandlar har rätt till stöd och hjälp för att bryta sitt destruktiva beteende. Därför är arbetet med att erbjuda och ge insatser till den som misshandlar en viktig del i arbetet för att förebygga och motverka våld.

Handlingsplan

Män som misshandlar ska erbjudas stöd och hjälp att förändra sitt beteende.

OM SÄRSKILT SÅRBARA GRUPPER

Relationsvåld drabbar människor i alla samhällsklasser och alla åldersgrupper. Men vissa kategorier har uppmärksammats som särskilt sårbara när de utsätts för våld.

Unga kvinnor

Det är inte ovanligt med våld mot unga kvinnor i t.ex. en ny relation eller under en graviditet. Flickorna kan vara benägna att lägga ansvaret på sig själva för att de blivit utsatta.

Äldre kvinnor (och män)

Bland äldre personer är relationsvåld ofta en väl bevarad hemlighet som kan ha pågått under ett långt äktenskap. För många äldre kvinnor kan det vara

särskilt svårt och skamligt att skiljas. Många kvinnor är dessutom ekonomiskt beroende av sin man. Benägenheten att anmäla är låg och därför är mörkertalet stort.

I situationer när en äldre vårdar sin partner i hemmet, t.ex. på grund av demenssjukdom, utsätts relationen för stora psykiska påfrestningar. Detta kan till slut innebära en ökad risk för vårdrelaterad stress och för övergrepp. Antingen av den som vårdas, som kanske inte förstår sitt eget handlande, eller av den som vårdar för att han/hon helt enkelt inte orkar längre.

Kvinnor och flickor med utländsk bakgrund

De kvinnor som kommer till Sverige som flyktingar eller för att gifta sig med en svensk medborgare och som utsätts för våld är extra sårbara. Rädslan för att inte få stanna i landet i kombination med bristande språkkunskaper och avsaknad av släkt och vänner gör att hon kanske avstår från att anmäla. Okunskap om vilka rättigheter man har och rädsla för att vända sig till myndigheterna komplicerar situationen ytterligare.

Kvinnor och flickor utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck

Utmärkande för det hedersrelaterade våldet är att det är planerat, kollektivt sanktionerat och ibland kollektivt utövat. Dessutom har ett så kallat heders-tänkande en avgörande roll. Det handlar om att styra en faktisk händelse, det kan räcka med ett rykte. Vad omgivningen tycker och tänker är viktigare än den enskilda individens åsikter. Våldet kan vara fysiskt och psykiskt, men även ta sig uttryck socialt genom att en person isoleras eller att vardagsaktiviteter kontrolleras.

De som drabbas kan vara i behov av mycket stöd och hjälp då de helt kan sakna stöd från familj och släkt. Det hedersrelaterade våldet kan drabba såväl flickor och kvinnor som pojkar och män, även om flickor och kvinnor är mest utsatta.

HBT-relationer

Maktstrategier kan även finnas inom homo-, bi- och transexuella relationer (HBT). Utövaren av våld strävar efter makt och kontroll över sin partner, oavsett kön. När våld förekommer i en HBT- relation följer det i stort sett samma mönster som i övriga relationer.

HBT- personer som utsatts för relationsvåld söker inte hjälp i samma utsträckning som heterosexuella personer. En möjlig förklaring är att heterosexuella normer gör att omgivningen har svårare att se, förstå och hantera våld i samkönade relationer. Om den som utsätts för våld inte lever öppet som HBT kan det i sig vara ett hinder för att söka hjälp.

Kvinnor med funktionsnedsättning

Olika typer av funktionsnedsättning medför olika typer av sårbarhet. För den som har kommunikativa funktionsnedsättningar kan det vara svårt att beskriva för omgivningen vad han/hon varit utsatt för. Den som har psykiska funktionsnedsättningar, kanske med inslag av hallucinationer eller vanföreställningar, kan ha svårt att bli trodd. Den som har en fysisk funktionsnedsättning kan ha svårt att värja sig för våldet.

Övergreppen handlar inte alltid om aktivt våld. Det kan även handla om passivt våld, till exempel att låta bli att hjälpa eller att ge fel mediciner. Det kan vara särskilt svårt att anmäla övergrepp när man på grund av ett funktionshinder är beroende av den som utövar våldet.

Kvinnor med missbruksproblem

Många kvinnor med missbruksproblem utsätts för våld. Samtidigt kan de ha svårare att få hjälp än andra våldsutsatta. Våldet tenderar att bagatelliseras av både kvinnorna själva och omgivningen. Myndigheterna fokuserar ofta på missbruket och ser våldet som en bisak och en konsekvens av det.

Våldsutsatta kvinnor med missbruksproblematik kan på flera sätt vara beroende av den som utövar våldet, till exempel för att få tillgång till droger och boende.

Ett aktivt missbruk kan göra det svårare att få tillgång till ett lämpligt tillfälligt boende. Särskilt utsatta är kvinnorna när de behöver akut skydd eftersom de vanligen inte tas emot i kvinnojourers boenden (undantag finns) eller i andra skyddade boende. Kvinnor med missbruk och beroende behöver vård och behandling utifrån ett kvinnoperspektiv där missbruket och våldet ses som två huvudproblem.

Människohandel och prostitution

FN uppskattar att mellan en och fyra miljoner människor, främst kvinnor och barn, är offer för människohandel varje år och att majoriteten av dessa utnyttjas sexuellt och prostituerats.

Människohandel kan innebära svåra konsekvenser för den brottsutsatte, t.ex. isolering, hot, förnedring, mental misshandel, sexuella övergrepp och påtvingat drogmissbruk.

2008 antog regeringen en handlingsplan mot prostitution och människohandel. Med denna som utgångspunkt har Länsstyrelserna fått ett uppdrag att samordna arbetet på regional nivå.

Handlingsplan

Grupper som är särskilt sårbara ska uppmärksammas genom riktad information och/eller i uppsökande verksamhet.

Vid varje myndighetsenhet ska det finnas en särskild plan för hur stöd hjälp till personer som tillhör särskilt sårbara grupper ska ges

OM HANDLINGSPLANENS GENOMFÖRANDE

En handlingsplan är ingenting som i sig självt leder till att frågan om relationsvåld görs till en central angelägenhet i Täby kommun, men den kan vara en plattform att samlas kring för att gå vidare och förbättra de samlade insatserna för dem som är utsatta.

För att handlingsplanen ska bli verkningsfull och få genomslagskraft måste den förankras och bli känd i alla verksamheter. Det är också viktigt att hålla planen aktuell och revidera vid behov. För att detta ska bli av har en ansvars- och arbetsordning tagits fram. Denna finns i rutinhandböckerna.

Rutiner

Som ett led i kvalitetssäkringen har varje verksamhet en rutinhandbok. Denna tillförs ett nytt avsnitt "Våld i nära relationer". Vissa delar är gemensamma, andra måste anpassas utifrån verksamhetsförhållanden. Enhetscheferna är ansvariga för att rutiner upprättas och revideras.

Ansvarsfördelning

Frågan om relationsvåld finns ständigt närvarande i alla verksamheter inom socialtjänsten. Även om huvudansvaret vilar på individ- och familjeomsorgen, så har varje verksamhet ett ansvar för hantera frågan inom sitt område.

Handlingsplan

Varje verksamhet ska utarbeta rutiner för det praktiska genomförandet av handlingsplanen.

OM KOMPETENSUTVECKLING

Enligt socialtjänstlagen ska det för utförande av uppgifter inom socialtjänsten finnas personal med lämplig utbildning och erfarenhet. All personal som arbetar med handläggning och uppföljning av ärenden inom området relationsvåld bör ha teoretiska kunskaper inom området.

Vidare ska alla medarbetare och leverantörer som utför insatser enligt socialtjänstlagen regelbundet få kompetensutveckling inom området relationsvåld.

I varje myndighetsenhet ska det finnas minst en person som har särskild kompetens kring relationsvåld.

Handlingsplan

Socialnämnden ska kontinuerligt utveckla kompetensen kring relationsvåld genom att fortlöpande erbjuda arbetsgrupper information och utbildning.

OM SAMVERKAN

För att stödet och hjälpen till dem som drabbas av relationsvåld ska bli så heltäckande som möjligt, är samverkan mellan socialnämnden och andra myndigheter och organisationer en nödvändighet. Socialnämnden bör fastställa på vilka områden det finns behov av samverkan internt som externt, både på en övergripande nivå och i enskilda ärenden.

De myndigheter som socialnämnden bör samverka med lokalt i Täby är Kvinnojouren Täby-Danderyd, Polisen och Brottsofferjouren Södra Roslagen. Åklagare, frivård, BUP, hälso- och sjukvård, skolor och kyrkan är andra aktörer som kan bli aktuella för samverkan.

Socialnämnden ska regelbundet bjuda in företrädare från ovanstående organisationer till samverkansträffar. Syftet är att utveckla och förbättra samverkan och därmed också stödet till dem som utsätts för våld genom att skapa informella kontaktytor, utbyta erfarenheter och sprida kunskap om det arbete som pågår kring relationsvåld.

Handlingsplan

Socialnämnden ska regelbundet samverka med lokala företrädare för polis, kvinnojour, brottsofferjour m.fl. för samordning kring frågor som rör relationsvåld.

OM INFORMATION

I socialnämndens uppdrag ingår att informera om verksamheten och de stödformer som kan erbjudas till grupper och enskilda.

En första förutsättning för att en person som utsatts för relationsvåld ska söka hjälp är att hon eller han är medveten om att det finns hjälp att få. Därför är det viktigt att socialnämnden på ett tydligt sätt informerar om vart man vänder sig om man behöver stöd och hjälp. Informationen ska utformas med hänsyn till de särskilt sårbara grupperna.

Det är också viktigt att medarbetare och leverantörer inom socialnämndens verksamheter har kännedom om kontaktvägar om man i sitt arbete behöver rådgivning eller kunna hänvisa en person vidare.

För att informationen ska nå ut bör den finnas i behändigt pappersformat men även på kommunens hemsida. Informationen måste vara lätt åtkomlig och lätt att sprida, till exempel vid uppsökande verksamhet.

Information om kontaktvägar ska lämnas till personal som via telefon kan komma i kontakt med personer som utsatts för relationsvåld, t.ex. receptionister och personal i kommunens växel.

Handlingsplan

Information om relationsvåld och var man vänder sig för att få stöd ska finnas lätt tillgänglig, bl.a. på kommunens hemsida.

Medarbetare och leverantörer ska regelbundet få information om socialnämndens arbete med våld i nära relationer.

OM HANTERING AV SKYDDADE PERSONUPPGIFTER

I vissa fall kan en person ha behov av skyddade personuppgifter, vilket innebär extra starkt sekretesskydd. Skyddade personuppgifter måste hanteras med stor försiktighet.

Det finns tre grader:

- Sekretessmarkering
- Kvarskrivning och
- Fingerade personuppgifter

Alla tre kan kombineras med till exempel namnbyte.

Sekretessmarkering

Innebär att det sätts en markering i folkbokföringsregistret så att det görs en noggrann prövning innan uppgifter lämnas ut. Ansökan om sekretessmarkering görs skriftligen hos Skatteverket.

Kvarskrivning

Innebär att en person fortsätter att vara folkbokförd på församlingen i sin gamla folkbokföringsort och med särskild postadress hos Skatteverket. Den nya adressen registreras aldrig i folkbokföringen och sprids därför inte till andra myndigheter.

Fingerade personuppgifter

Innebär att en person får andra personuppgifter än sina egna och på så sätt byter "identitet". Denna möjlighet finns vid särskilt allvarliga hot. Ansökan görs hos Rikspolisstyrelsen som efter prövning ansöker hos Tingsrätten i Stockholm.

Handlingsplan

Inom varje myndighetsenhet ska det finnas rutiner för hur skyddade personuppgifter hanteras

OM UPPFÖLJNING, UTVÄRDERING OCH ANALYS

Relationsbetingat våld är sannolikt ett av de mest dolda brotten i samhället. För att få en bild av omfattning, stödbehov samt om de stödformer som erbjuds är lämpliga och tillräckliga, behöver socialnämnden kunna följa utvecklingen lokalt.

Det kan göras dels genom att inom de egna verksamheterna utarbeta en modell för att registrera, följa och följa upp ärenden där relationsvåld förekommer, dels genom att tillsammans med framför allt polis och kvinnojour ta fram årlig lokal statistik över relationsbrott.

Tillsynsenheten, som svarar för verksamhets- och avtalsuppföljning, ansvarar även för uppföljning av verksamheter som genom avtal med socialnämnden ger stöd till personer som utsatts för relationsvåld. Resultatet presenteras i uppföljningsrapporter.

Handlingsplan

Socialnämnden följer kontinuerligt förekomsten av relationsvåld samt av barn som bevittnat våld.

Resultat av uppföljning och statistikinsamling redovisas årligen och utgör grund för fortsatt utveckling av stödformer.

Källor:

Socialstyrelsens allmänna råd SOSFS 2009:22 (S), ”Socialnämndens arbete med våldsutsatta kvinnor samt barn som bevittnat våld”

Socialtjänstlagen (2001:453), SoL

Nationellt centrum för kvinnofrid, www.nck.uu.se

Brottsförebyggande rådet, www.bra.se

Länsstyrelsen i Stockholms län. Rapport ”Våga se och agera – om våldsutsatta kvinnor med funktionsnedsättning” (2010)

Socialstyrelsen. Rapport ” Att uppfylla samhällsansvaret – förbättrat kunskapsstöd när det gäller socialtjänstens arbete med våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld” (2009)

Kvinnofridsportalen, www.kvinnofrid.se

Sveriges kommuner och landsting, www.skl.se

Socialstyrelsen, www.socialstyrelsen.se